

SLOVENSKÁ A SVETOVÁ LITERATÚRA V TVORIVÝCH INTERPRETAČNÝCH PROCESOCH

Marta GERMUŠKOVÁ

Abstrakt

Autorka sa zaoberá problematikou tvorivej interpretácie vybraných umeleckých textov zo svetovej a slovenskej literatúry (Puškin, Lermontov, Mickiewicz, Botto a iní). Usiluje sa naznačiť, ako možno kreatívne pracovať s lyrickými básnickými textami, ktorých uchopenie a recepcia predstavuje v interpretačnej praxi značný problém. Autorke ide o forsírovanie takých interpretačných metód, ktoré lyrický text motivačným spôsobom „otvoria“ pre príjemcov, ale dôležitou dimenziou interpretačných procedúr bude i výrazné prehĺbenie reflexivity literárneho diskurzu a vyhýbanie sa rigidným interpretačným schémam.

Kľúčové slová: *tvorivá interpretácia, literárny diskurz, slovenská literatúra, svetová literatúra, lyrický text*

SLOVAK AND WORLD LITERATURE IN THE CREATIVE INTERPRETATIVE PROCESSES

Abstract

The author deals with the creative interpretation of selected literary texts from the world and Slovak literature (Pushkin, Lermontov, Mickiewicz, Botto and others). She strives to outline how to work methodically and creatively with lyrical poetic texts, which reception means a significant problem in the performance practice. The author means to seize the interpretation of such methods, which motivate a lyrical text by its “opening” for those who will seek not only a but an important dimension of interpretive procedures will significantly enhance the reflexivity of literary discourse and avoid rigid interpretation schemes.

Key words: *creative interpretation, literary discourse, Slovak literature, world literature, lyrical text*

Úvod

Svetová a slovenská literatúra sú organickou súčasťou literárnej a didaktickej komunikácie v primárnom i sekundárnom stupni vzdelávania. Sú to spojené nádoby, pretože svetová literatúra je vždy (v predstihu) istým zdrojom inšpirácií a ingerencií na domácu, v danom prípade na slovenskú literatúru.

Práca s literárnymi ukážkami (segmentmi) rôznej žánrovej, druhovej i národnej proveniencie na hodinách literatúry má pre interpretujúcich čitateľov veľký význam najmä preto, že si môžu porovnávať mieru tvorivosti umeleckých výkonov svetových i slovenských spisovateľov. A to vytvára základ kontextového (esteticko-axiologického) vnímania umeleckých diel žiacami príjemcami.

1 Školská literárna komunikácia ako synekdochická komunikácia

Školskú literárnu komunikáciu možno označiť slovným spojením **synekdochická komunikácia**, pretože umelecký textový segment, s ktorým pracujú účastníci didaktickej komunikácie, má úlohu (**pars pro toto**) zastupovať celok literárneho diela a na základe neho motivovať žiakov k jeho prečítaniu. Práve z uvedeného dôvodu by mala byť didaktická komunikácia ako metakomunikácia koncipovaná a manažovaná na princípe textocentrizmu, teda literárny text by mal byť v centre pozornosti účastníkov literárno-didaktického diskurzu, aby interpretujúci čitatelia vnímali, precítili a reflektovali nielen myšlienkovú hodnotu (**kognitívny aspekt** didaktickej metakomunikácie), ale aj múzickú hodnotu interpretovaného textu (**zážitkový aspekt metakomunikácie**). Jedine symbióza týchto dvoch aspektov a ich symetria (homeostáza poznatkovosti a zážitkovosti) vytvárajú garanciu plnohodnotnej práce s textami múzického charakteru v školskej literárnej komunikácii.

V súčasnej literárno-didaktickej komunikácii má veľký význam aj **reaktualizované čítanie a reaktualizovaná (kontextová – súvzťažnostná) interpretácia** literárnych textov staršej proveniencie, tak slovenskej, ako i svetovej, pretože aj prostredníctvom ich myšlienkového bohatstva a textovej estetiky máme možnosť reflektovať nielen vtedajšie dobové a spoločenské problémy, ale prostredníctvom dobového i aktuálneho kontextu a reflexívneho literárneho diskurzu možno poukázať na to, ako sa ideály ustavične menia, prípadne strácajú a v novom globalizovanom priestore práve starý text môže vyvolať nové stimuly na kvalitný literárny diskurz o stave identity človeka, národa, globalizačných tendenciách a snahe po stieraní identity a jej suplovaní univerzalizmom, prípadne môže vyvolať úvahy o mediálnom a ekonomickom podmaňovaní sveta nadnárodnými korporáciami s neblahými dôsledkami pre človeka, národy a malé (z hľadiska geopolitiky marginálne) štáty, medzi ktoré patrí aj Slovensko.

1.1 Ingerencie svetovej literatúry na slovenskú literatúru v období romantizmu

Medzi svetoznámych spisovateľov v období romantizmu patril aj poľský básnik **Adam Mickiewicz** (1798 – 1855). Bol významným bojovníkom za slobodu národov, vedel svojimi veršami oduševnene burcovať do boja za slobodu, a to nielen v Poľsku. Jeho značný vplyv bol evidentne prítomný aj v slovenskej literatúre v 19. storočí, keď naša generácia romantikov na čele s geniálnym Ľudovítom Štúrom vykročila do boja proti maďarizácii, za slobodu Slovákov a právo na vlastný spisovný jazyk.

Mickiewiczova Óda na mladosť – inšpirovaná výrokom nemeckého romantického spisovateľa F. Schillera Und die alten Formen stürzen ein! A staré formy sa zrúti! – bola ideovým a morálnym programom romantickej mládeže v Poľsku, ale pohýnala aj mladých slovenských nadšencov výrazne dopredu, revolucionizovala ich a dodávala im odvahu k nevšedným, doslova heroickým činom. Táto **dejnotvorná generácia** napokon dokázala pre náš národ a literatúru urobiť viac než ďalšie generácie, pretože išlo o generáciu zakladateľského (konceptotvorného) významu. Štúr so svojimi súputníkmi vykonali vo svojej dobe – bez hyperboly povedané – **hrdinské činy**, ktoré majú dejnotvorný význam pre náš národ a neskoršie aj štát (uzákonenie spisovnej slovenčiny, tvorba umeleckej literatúry v materinskom jazyku; Štúr bojoval za práva Slovákov ako poslanec za mesto Zvolen, napísal okrem jazykovedných diel aj monumentálne dielo **Slovanstvo a svet budúcnosti**, v ktorom sa prejavil jeho zmysel pre anticipovanie, či prognózovanie budúceho vývoja ľudstva a z aspektu duchovnosti pre dôležité poslanie Slovanov v ňom).

Pre slovenských romantikov na čele so Štúrom bola Mickiewiczova Óda na mladosť živým príkladom toho, ako sa dá spájať umelecká tvorba, jej myšlienkový a estetický „kapitál“ s aktívnym bojom za ideály národa a jeho emancipáciu, ako môže sila vnútornej

energie básne podnecovať k nevšedným činom. Napriek tomu, že poľského romantického básnika obvinili z nedovoleného spolčovania študentov a poslali ho do vyhnanstva do Ruska po porážke poľského Novembrového povstania v roku 1830 (na Kryme spoznal nádhernú prírodu, v Petrohrade si našiel svoju budúcu ženu), jeho odvaha a nezlomnosť vyvolali značné rezonancie aj v iných krajinách.

Mickiewicz svoje oduševnenie za ideály mladosti (v synonymickom zmysle **mladosť**, čiže kvalitatívna **novosť**) pretavil do Ódy na mladosť, kde do kontrastného postavenia dal **nový** („rajský svet“ – motív prebudenia človeka, jeho vzletu, slnečnosti života, nebeskej radosti v srdciach) a **starý svet** („mŕtvy svet“ – kal, špina, hnusota, hmýrivé plazy ako stelesnenie diabolstva). Nový svet charakterizoval poľský básnik túžbou po ideáloch, nádejách, čo sa premietlo do aplikácie symbolu krídel. Ten bol vyjadrením túžob po slobode a voľnosti človeka, odpútania sa od starého sveta a morálne znetvorenej zeme, pretože starý svet gniavil človeka „kazajkou“ poddanstva a neslobody.

1.2 Symbolika v romantických básňach

Podľa H. Biedermanna (1992, s. 144) v heraldike „krídlo znamená, že človek sa svojimi chvályhodnými činmi povznesie alebo je už povznesený“. A. Mickiewicz využíva duálnu symboliku, teda symboliku horno-dolnej polarizácie (nebo – sféra ducha a zem – oblasť materiálnosti). Napriek naznačeným polaritám, „človek vidí sám seba ako bytosť dvoch svetov, medzi ktorými si musí hľadať svoju cestu. Jeho kontakt s duchovnou sférou súvisí s pojmom boha a s etickými požiadavkami v tejto oblasti (Biedermann, 1992, s. 93).

Oslava mladosti v Mickiewiczovej Óde na mladosť predstavuje z hľadiska typológie apelatívnu lyriku, je apelatívnou aj k samotnému básnikovi (autoapelatívnosť) a širšie aj k iným, pričom básnik **mladosť personifikuje** a prosí ju:

„Ó, mladosť, daj mi krídla“
nech vzletím ponad mŕtvym svetom,
nech rajský svet ma zlúdi,
kde zápal divý budí
novosti striasa kvetom
a šatí nádeje v zlaté maľovidlá!

A. Mickiewicz vo svojej óde využíva aj **symboliku farieb**, hoci jej paleta nie je pestrá. V danom prípade **zlatá farba** pri interpretácii znamená cnosť, rozum, úctu a vznešenosť (Biedermann, 1992, s. 295).

Tma je v tejto básni – v štruktúre duálneho systému – symbolom postaveným proti symbolu svetla (jasu). Tma je symbolom prvopočiatkového chaosu, ktorý bol deštruovaný Božím svetlom. Preto je starý svet charakterizovaný symbolikou temnoty a nový svet symbolom svetla a víťazstvom svetla nad tmou (antipodickosť tmy a svetla).

Svoju nespokojnosť so stavom sveta a zeme vyjadruje básnik vo veršoch:

„Ó, mladosť, ty však nad obzory
vzlietaj a slnka okom žhavým
svetami až nad priestory
prenikni krídlom švihotavým!
Pozri tam: okruh, vo večných hmlách tiem
hnusoty zaplavený vodou,
to je zem!

Symbolom negativity je v básni **plaz**. A. Mickiewicz vyjadruje jeho metamorfózy vedúce k zániku (motívy egoizmu, hnusu a temnoty na zemi).

Záver básne je verbálne ekonomickým sumárom toho, čo je podstatou mladosti a dokedy fakticky trvá. Básnik metaforicky naznačuje, že mladosť trvá dovtedy, kým je pre ňu symptomatická nesebeckosť, radosť, svornosť a potreba podeliť sa s inými:

Ó, mladosť, nektár tvojho života
dovtedy sladký, kým sa svorne delí;
nebeská radosť v srdciach kolotá.

Báseň A. Mickiewicza je aj po časovom odstupe vrcholne aktuálna a nestráca na svojej apelatívnosti ani dnes, pretože aj dnešný globalizovaný svet – podobne ako v 19. storočí v období romantizmu – je plný „večných“ ľudských diagnóz: individualizmu, egoizmu, nesvornosti, neprajnosti, smútku, samoty a neschopnosti solidarizovať sa s inými.

Jedným z generácie slovenských romantikov, ktorí tvorivo zareagovali na Mickiewiczovu Ódu na mladosť, bol **Ján Botto** (1829 – 1881). Jeho báseň **K mladosti** možno považovať za voľnú parafrázu na jeho ódu, avšak s väčším „objemom“ textu.

Pri komparácii oboch básní treba jednoznačne konštatovať, že Bottova báseň už nie je z genologického hľadiska ódou, čiže v Bottovej parafráze sa **stráca ódický charakter** básne. V prvých troch strofách je skôr vyjadrením básnikovho smútku z vädnutia „mladého sveta“, teda z pasivity, nečinnosti:

K mladosti
Čože tak vädneš, mladý svete?
Jak mrazom prvší jarný kvet,
Jak tá rosa na doline
Hynie, hynie – až zahynie;
Chýru, znaku po tebe niet:
Oj, mladý svet, môj mladý svet!

Ján Botto vníma „mladý svet“ (mládež, mladú generáciu, mlad) ako pasívny, letargický, neprebudený k životu. Básnik ho prirovnáva k „nemému tieňu“, „motýľovi v tmavej krypte“, k „tichému potôčiku pod ľadom“ i k „domu vymretému v pokore“. Romantický lyrik eviduje „**zadumanosť**“ **mladého sveta** a kladie **básnické otázky**, ktoré v múzickom texte vytvárajú „predpolie“ jeho tvrdých revolučných apelov:

Čo značia tie tvoje dumy? –
Čis' to jak pred búrkou more?! –

Piesne treba, víchru treba!
Nech sa zdvihnú luny v nebá –
a svet starý padne v rummy!

Bottova báseň je – ako som už naznačila – v ďalších 4 strofách oveľa revolučnejšia v porovnaní s Mickiewiczovou Ódou na mladosť. Je „presiaknutá“ duchom obrovskej básnikovej nespokojnosti so starým stavom svetom, ako to naznačuje postupná **gradácia revolučnosti** v nasledujúcich 4 prvých veršoch strof, pričom záverečná (piata) strofa je vyjadrením potreby zrodu novej piesne, ktorá bude synonymom veľkej radosti z nového života a nových hodnotných ľudí v zmenenom svete:

Piesne treba, víchru treba...
Piesne treba, prúdu treba...
Piesne treba, búry treba...
Piesne treba, blesku treba...

Novej piesni zaznieť treba,
piesni, mladosť, hodnej teba!
Čo zhrmí jak na počiatku

slovo „Staň sa! z Tvorca hrudi,
i vyvolá z živlov zmätku,
nové svety, nových ľudí!

Gradačná reľaz, začínajúca slovom víchor, pokračujúca slovami prúd, búra (búrka) a končiaca slovom blesk ja osnovaná na symbolických významoch týchto slov, ktoré zastupujú niečo iné z aspektu symboliky a konotácií. Vietor meniaci sa na víchor symbolizuje podľa H. Biedermanna (1992, s. 330 – 331) nielen prúdenie vzduchu, ale „v kresťanskej Biblii symbolika vetra znamená aj duch, závan, dych. Všeobecne symbolizuje vietor neviditeľnú, predsa však podľa následkov rozpoznateľnú silu, dych božstva.“

Slovo **prúd** má tiež symbolický význam a je v básni spojené s alúziou na potopu (**mýtický motív** známy z esposu o Gilgamešovi), ktorá zničila svet (kataklizma, apokalipsa) a bola Božím trestom za ľudskú pýchu a márnomyseľnosť:

Piesne treba, prúdu treba,
čo potopou svet zaleje,
ten svet padlý, bez nádeje;
čo spláknú mrcín hromady,
žúžaly, chrobač i hady:
že tvár zeme zoškvrnená
nanovo sa zazelená.

J. Botto sa ako typický romantický poet pohybuje v rámci kontrastov, ktoré myšlienково a esteticky účinne zopozitňujú starý, mŕtvy, beznádejný a demoralizovaný svet (starý svet ako stoka) s novým svetom. Ten vykresľuje zelenou farbou, ktorá symbolizuje novú nádej pre ľudí. Zánik (aj katastrofický) starého sveta je v Bottovej vízii predpokladom zrodu nového, ozajstnými hodnotami kreovaného sveta. Básnikovo **gradačné volanie po búrach** je prejavom jeho uvedomenia, že pád „spráchniveného, plesnivého“ sveta môže priniesť iba veľká „búrka“, ktorá sa v mystike a symbolike vetra „považuje sa za výrazné prejavenie božskej sféry“ (Biedermann, 1992, s. 40). Búrka sa často prirovnáva aj k úderom osudu a pohromám. A práve **prírodná symbolika** poslúžila J. Bottovi na metaforické akcentovanie nevyhnutnosti zmeny starých poriadkov (pád modiel a trónov, zdrúžganie pút a knút, pýchy). Nie nadarmo sa tu starý svet prirovnáva k veži Babelu (po hebrejsky Babylonu – symbol zmätkov, chaosu, neporiadku), ktorá sa zrútila práve pre nadutosť staviteľov a ich márnomyseľnosť, že sú schopní spojiť zem s nebom.

V poslednom bode poeticko-dramatickej gradácie Ján Botto využil v básni symboliku slova blesk, ktorý zvyčajne prináša na zem a ľudí oheň a skazu. Blesk je symbolom nadprirodzenej moci a v kresťanskej symbolike je „blesk výrazom bezprostrednej prítomnosti Boha alebo Božieho trestu. Blesk bol aj nástrojom slovanského boha hromu Perúna“ (Biedermann, 1992, s. 35).

Blesk ako symbol možno v tejto strofe spájať aj s osvietením a prebudením mladej generácie k činorodosti, aktivite a schopnosti priniesť veľké obete pre nový život – kontrast tmavého neba a jasných nových zor (motívy mladých srdc, iskier, obety).

Apelatívna repetícia slovného spojenia „Piesne treba...“ na začiatku štyroch strof je akcentovaním nevyhnutnej potreby kreovania nového a radostného sveta, pretože **pieseň** je zvyčajne žánrom na oslavu krásy, dobra a velebnosti. Záver básne je venovaný vyzdvihnutiu sily mladosti, ktorá ako jediná je schopná rozumieť starý svet a ako jediná je hodná tvoriť lepší svet.

1.3 Tvorivé metodické procedúry pri práci s básnickým lyrickým textom

Myslím si, že tieto dva texty kontextovo uchopené sú pre tvorivý interpretačný proces mimoriadne zaujímavé a vhodné, pretože v prípade J. Bottu ide o **metatextové (derivované)**

umelecké písanie, teda o metapoéziu (v súčasnom ponímaní o intertextovosť) s istou (pronárodnou) intenciou. Interpretujúci čitatelia v strednej škole majú pri práci s týmito dvoma súvisiacimi textami šancu **využiť metódu stimulatívnych reflexívnych otázok** (tvorí ju skupina vybraných žiakov pozitívne recipujúcich obidve básne), na ktoré odpovedajú žiaci, ktorí po recepcnom prieskume sú kritickými recipientmi obidvoch textov, pretože práve **kritickí interpreti** dokážu vygenerovať viac kritických argumentov pri prezentácii svojich hodnotiacich postojov. Táto metóda je založená na sile argumentov a kvalite interpretačnej persuázie obidvoch skupín recipientov. Dá sa tu pracovať aj s **(anti)biografickou metódou**, ktorá v prvej časti interpretácie obidvoch básní nepočíta s poznaním biografém obidvoch básnikov (**antibiografická interpretácia**), aby žiaci interpretátori sami (bez sekundárnych barličiek) vyťažili z textu čo najviac, kým v druhej fáze interpretačného procesu dostanú žiaci šancu, aby si zistili dostupné **biografémy** (sekundárna literatúra, internet) o obidvoch autoroch. **Komplementárne informácie** o autoroch sa potom stanú východiskom pre druhostupňovú interpretáciu a komparáciu s prvotnými interpretačnými závermi. Záverečná **komunitná reflexia** má byť diskusným fórom na to, aby recipienti naznačili, ako vnímajú básnické texty bez sekundárnych opôr a s nimi a či ich to v niečom posunulo reflexívne dopredu (kontext človek – doba – spoločnosť – literatúra – sebaobeta).

1.4 Kotexty zo svetovej literatúry ako východisko komplexnejšej a reflexívnejšej interpretácie

K svetoznámym literárnym tvorcom patril aj ruský romantický **básnik A. S. Puškin**. Jeho pohnutý život „zaklincovala“ síce tragická smrť, ale jeho tvorba, na ktorú bol počas svojho života nesmierne hrdý (**autokult básnika**), permanentne a s úspechom vstupuje do života ďalších generácií a nesmierne ich obohacuje, tak ako to napokon avizoval veľký básnik už počas svojho života:

Pamätník som si ja postavil nerozborný,
ciest ľudu k nemu sa nedotkne času zub – ...

Chýr o mne preletí celú Rus, každý živý
jazyk tam menom ma zvať bude, či to Fín,
či Slávov hrdý vnuk, či Tunguz dosiaľ divý,
či Kalmik, stepí voľný syn.

V prípade tohto básnika sa dajú v školskej literárnej komunikácii funkčne usúvzťažniť opäť dva texty (kontextová – **súvzťažnostná interpretácia**), aby žiaci recipienti mohli komplexnejšie a dvojoptycky vnímať život, tvorbu a ciele tohto slávneho ruského spisovateľa. Ide o jeho báseň **Exegi monumentum** a **báseň M. J. Lermontova Básnikova smrť**.

Puškinova báseň je voľnou parafrázou Horácia, je jeho autoódou, automýtom, kreovaním slovesného „pomníka“ sebou, pre seba a jeho čitateľov, pretože A. S. Puškin v nej vyjadruje svoje presvedčenie, že jeho múzická tvorba bude svojou kvalitou navždy vyčnievať „vyššie než Alexandrov stĺp“ a bude kontinuálne vstupovať do života ďalších generácií (motív chýrnosti jeho tvorby, sebavedomia, hrdosti, hrdosti sebavnímania). Báseň je sebavýpoveďou o vlastnej nesmrteľnosti a nehynúcej sláve (**sebareferenčnosť básne**) a jeho boji za slobodu:

A dlho budem tým milý ľudskému rodu,
dobré že city som prebúdzal lýrou v stých,
že v krutý vek môj ja horlil som za slobodu
a milosť žiadal pre bitých.

Spojenie Puškinovho lyrického textu *Exegi monumentum* s textom *Básnikova smrť* od naturelovo podobného spisovateľa M. J. Lermontova otvára pre žiackych komunikantov širší interpretačný priestor, pretože Lermontovova báseň výborne dotvára situáciu geniálneho

básnika, ktorý hovoriac ódicky o svojej nesmrteľnosti (z hľadiska kvality tvorby), predčasne a tragicky opustivšieho svet (jeho duel s francúzskym emigrantom d'Antesom, ktorý neeticky odignoroval pravidlá duelu a vystrelil na Puškina skôr).

Metodická interpretačná intencia by mala smerovať k stimulovaniu interpretačného fóra, základom ktorého je **reaktualizované čítanie a aktualizovaná interpretácia** obidvoch básní a kreovanie interpretačných postojov (eticko-estetické súvzťažnosti v textoch, vzťah básnika a farizejskej spoločnosti – motív masky, smrti, nespravodlivosti, bezprávia, nadutosti tzv. spoločenskej elity, motív hodnotnosti a hodnototvornosti, t.j. prínosnosti básnika; motív vraždy básnika a spravodlivého Božieho súdu).

Pri interpretácii básne je veľmi dôležité hľadať a vyargumentovať funkčnosť aplikovaných umeleckých prostriedkov. V danom prípade sú mimoriadne funkčné a pôsobivé predovšetkým **kontrasty**, ktoré majú v poetike romantických dielní dôležité miesto. M. J. Lermontov svoju umeleckú intenciu zvýraznil práve prostredníctvom nich (slobodný básnik – spoločenská smotánka ako otroci; samota básnika – spriahnutosť nadutej spoločnosti proti nemu, jej klebety a štvanie; geniálny básnik – farizejská spoločnosť ako zberba; básnik ako obranca slobody a pravdy – jeho protivníci ako katani pravdy slobody, slávy a práva), pretože vyvyšujú básnika na piedestál v zmysle etickom a hodnototvornom pre literatúru a spoločnosť, a to nielen v danom období.

Z genologického hľadiska má Lermontovova báseň skôr charakter elégie, no ešte viac je umelecky účinne gradovanou obžalobou vrahov (nielen vykonávateľa vraždy, ale aj obžalobou celej pokryteckej spoločnosti) a slepej (kúpiteľnej) spravodlivosti (motív pokriveného práva).

Záver básne považovali mnohí (vrátane zmanipulovaného cára) za výzvu k revolúcii, čo sa napokon premietlo v nariadení odchodu M. J. Lermontova do vyhnanstva (podobnosť s Puškinovým osudom).

Kontrast geniálneho básnika a jeho vraha (d'Antesov nulový prínos pre spoločnosť v porovnaní s Puškinom, motív prázdnej hlavy a prázdneho srdca vraha, podceňovania a výsmechu ruského národa, motív jeho neschopnosti odhadnúť hodnotu básnika pre Rusko a svet) by mal motivovať žiackych interpretov k zamýšľaniu sa nad hodnotou človeka – génia v kontexte doby a literatúry, nad jeho odvahou a dejinotvornosťou – oponoval oficiálnej moci cára, hoci bol v jeho službách). Práve tento posledný fakt by mal viesť školských interpretov k tomu, aby v rámci aktualizovanej recepcie uvažovali aj o postavení človeka v súčasnosti, o devalvácii jeho morálky v postmodernej dobe, poklese odvahy, činorodosti, o farizejstve a často minimálnom prínose pre spoločnosť. Na konfrontáciu názorov o hodnote človeka v minulosti a súčasnosti možno využiť **výzvodový (apelatívny) dialóg**, ktorý je založený na princípe slobodného výberu interpretačného partnera vyzývateľom do dialógu.

Zaujímavou interpretačnou metódou je aj **korigovaná interpretácia** umeleckých textov. Jej podstata spočíva v tom, že vybraní žiaci interpretujú si individuálne vytvoria **interpretačné mapy**, ktoré prezentujú pred žiackym auditóriom, pričom tieto prezentácie hodnotí **trojčlenná skupina interpretačných korektorov**. Tí si počas prezentácií zapisujú interpretačné nedostatky, prípadne omyly interpretov a po prezentácii sa všetci spolu vrátia k „neuralgickým“ miestam interpretácie a prostredníctvom opätovného návratu k textu (**repetičné čítanie a interpretačná validácia**) korigujú to, čo zaznelo pri predkladaní interpretačných máp jednotlivých interpretov.

Tvorba interpretačných máp by mala mať etapovitý charakter, podobne ako tvorba osnovy, to znamená, že najprv by malo ísť o frontálnu tvorbu interpretačnej mapy, pričom hlavným metodickým a interpretačným manažérom by mal byť učiteľ. Keď žiaci recipienti pochopia podstatu tvorby interpretačných máp, potom môže učiteľ presunúť **manažovanie koncepcie interpretačných máp** na skupiny a nakoniec na jednotlivcov. Tvorba interpretačných máp má veľký význam z hľadiska uchopenia podstaty textu (**hľadanie**

interpretačných kotiev – tvorba asociačnej reťaze) a aj z hľadiska získania nadhľadu nad textom. Z morfológického hľadiska (forma interpretačnej mapy) môže byť východiskom nakreslenie väčšej ľubovoľnej mapy, ktorá má svoje očíslované „zóny“ (napr. 1. interpretácia titulu básne; 2. krok – hľadanie motivických línií básne; 3. krok – znázornenie kompozičnej línie – identifikovanie umeleckého vrcholu básne; 4. krok – identifikácia umeleckých prostriedkov a interpretácia ich funkčnosti; 5. krok – idiolekt básnika a špecifika poetiky jeho umeleckej dielne, 6. krok – umelecká hodnota básne z aspektu literárnej axiológie; 7. krok – reflexie o aktuálnej hodnote textu pre súčasného recipienta, kritická recepcia básne; 8. krok – **metóda titulovania** – diskusia o vhodnosti pôvodného názvu básne a súťaživé predkladanie nových (adekvátnejších) a hlavne ekonomických názvov básne. Posledná zóna na interpretačnej mape je vlastne návratom k prvému bodu, teda k tomu, čím sa odštartovala interpretácia. Tým sa vytvorí **funkčné rámcovanie interpretačného procesu** a zároveň interpretačná „bodka“, ktorá smeruje k sformulovaniu a uvedomeniu si zmyslu a posolstva textu. Interpretačná mapa predstavuje efektívnu a precíznu prácu s umeleckým textom, má z hľadiska formy „ekonomickú“ podobu, interpret sa v nej vie rýchlo zorientovať a čo je najpodstatnejšie – dokáže veľmi rýchlo aj po časovom odstupe „reštartovať“ asociačné „polia“. A to je jej veľká výhoda.

Záver

Prepájanie lyrických textov zo slovenskej a svetovej literatúry, prípadne textov zo svetovej literatúry, ktoré navzájom ideovo alebo tematicky súvisia, vnáša výrazne motivačné stimuly do interpretačných procesov v školskej literárnej komunikácii. Táto metodická intencia a tvorivá interpretácia poukazuje na to, že kontextové spájanie básnických textov (súvzťažnostná interpretácia, kotextovosť a kontextovosť – dobová, spoločenská, literárna) prináša interpretátorom viac stimulov na reflexívnejšie uchopenie textov a rozvinutie hodnotiacich procedúr. Hľadanie biografém autorov interpretmi môže dotvárať (v druhostupňovej kritickvej metakomunikácii) obraz spisovateľov, situáciu kreovania lyrických textov, konečnú interpretáciu a hodnotiace postoje interpretov, a to tak z aspektu umeleckej hodnoty textov, ako aj z hľadiska hlbšieho ponoru do trýznivej situácie spisovateľov ako kritikov súdobej spoločnosti.

Zoznam literatúry

- BIEDERMANN, H. (1992): *Lexikón symbolov*. Bratislava: Obzor, s. 144. ISBN 80-215-217-7.
- GERMUŠKOVÁ, M.: (2003): *Literárny text v didaktickej komunikácii*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU.
- JURÍČEK, J. a kol. (1981): *Malá encyklopédia spisovateľov sveta*. Bratislava: Obzor.
- KERULOVÁ, M. (2009): *Hodnotové aspekty staršej literatúry*. Nitra: Filozofická fakulta UKF. ISBN 978-80-8094-638-8.
- KOMINARECOVÁ, E. (2008): *Dimenzie inštitucionálneho a individuálneho v multikultúrnej výchove*. In Jazyk a literatúra v škole: zážitok a poznanie. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU, s. 74. ISBN 978-80-8068-788-5.

Kontakt: doc. PhDr. Marta Germušková, CSc.
Pracovisko: Inštitút slovakistiky, mediálnych a knižničných štúdií
Katedra knižničných a informačných štúdií
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita
Ul. 17. novembra č. 1
080 01
Prešov
Elektronická adresa: germuskova.marta@gmail.com